

Research Paper

Investigating the Role of Ecotourism Development in the Social and Economic Empowerment of the Villagers of Kerman Township

Seyed Hadi Tayebnia*¹ Aboozar Paidar² Marzie Pourjupari³

¹ Associate Professor, Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environment Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. (Tayebnia@gep.usb.ac.ir)

² Associate Professor, Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environment Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. (aboozarpaidar@gep.usb.ac.ir)

³ Ph.D. Student, Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environment Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran. (pourjoopary2020@yahoo.com)

© The Author(s)

Publisher: University of Mazandaran

10.22080/TMHR.2024.27290.1019

Keywords:

Ecotourism Development, Economic and Social Empowerment, Structural Equations, Kerman

Received:

April 13, 2024

Received in revised:

May 24, 2024

Accepted:

June 1, 2024

Available online:

August 5, 2024

Abstract

Context and Purpose: Since empowerment is one of the important goals of ecotourism development, the main aim of this research was to investigate the role of ecotourism development in the social and economic empowerment of the villagers of Kerman.

Design/methodology/approach: This study was carried out using a descriptive-analytical method and is of an applied research type. Documentary studies and survey methods were used to collect the required information, and the data was analyzed with the help of SmartPLS software. The research's statistical population comprised 27 tourist villages with ecotourism residences in Kerman city.

Conclusion The findings indicate the impact of social empowerment on the development of ecotourism, with a factor load of 0.755 and a t value of 14.298, its effectiveness at 0.426, and its overall fit at 0.482 ranked first, and economic empowerment, with a factor load of 0.928 and a t value of 52.019, ranked second. The development of ecotourism has been effective in two dimensions: economic and social empowerment. Therefore, considering that the figures are close to each other, more efforts should be made in the field of infrastructure provision to strengthen this dimension of empowerment.

Originality/value: Considering the role of ecotourism in empowering villagers in social and economic fields, this study can be a good model for planners in similar areas.

*Corresponding Author: Seyed Hadi Tayebnia

Address: University of Sistan and Baluchestan, Zahedan

Email: Tayebnia@gep.usb.ac.ir

Tel: 09185767036

Extended Abstract

1. Introduction

The empowerment of the philosophical core of tourism is sustainable and has strong relationships with different disciplines to overcome social injustices. Therefore, the specific goals of growth in the tourism industry are also followed by increasing the demand for quality tourism activities through the participation and empowerment of people and the local community in the tourism destination. One of the effective solutions in empowering the villagers of Kerman city, preventing illegal migrations, and strengthening the village economy is the need to pay attention to the development of ecotourism, which, according to the conditions of the region and the existence of domestic and foreign tourists, the development of ecotourism can be done with direct employment, not direct, induction, construction to improve the economic situation of the villagers and thus play an important role in the economy of the rural communities of Kerman city and consequently in their empowerment. Therefore, in this direction and according to the above explanations, the present research tries to show the role of ecotourism development in the economic and social empowerment of the villagers to show that in the case of the economic and social empowerment of the villagers, the field of rural development can be provided. Now, based on what has been said, the question is whether the development of ecotourism has led to the social and economic empowerment of the villagers.

2. Research Methodology

The research method used in this study can be designed from different aspects. In

terms of the objective, the current research is practical, and in terms of its nature and method, it is descriptive-analytical. Library and field methods (questionnaires) were used to collect information. The statistical research population consisted of residents of villages with ecotourism residences in Kerman city, all in rural areas. Based on Cochran's formula, the number of 380 people was calculated as the research sample, and the questionnaires were completed among them. The data analysis methods were T-test, Smart-PLS, and structural equation type.

3. Research Findings

The results of the research indicate that the development of ecotourism has been accepted in the field of economic empowerment with a factor of 13.639 and in the field of social empowerment with a factor of 5.115. Also, the factor loading of observation in most of the investigated cases has a value greater than 0.5, showing a proper correlation between the observable variables and the related hidden variables. Therefore, it can be concluded that each main variable has been measured correctly. Therefore, according to the results of this table, it can be partially stated that the development of ecotourism has been successful in the field of economic and social empowerment. Also, based on the results of the regression test, the development of ecotourism has had a positive effect on the economic dimension of the villages of the Kerman region.

4. Conclusion

According to the obtained results, ecotourism generally had positive effects in both economic and social empowerment dimensions, but the

amount was different in various components in such a way that the factor load observed in most cases has a value greater than 0.6, showing that there is a good correlation between the visible variables and the related hidden variables; as the overall model fit of the model shows, the development of ecotourism in the field of economic empowerment is 0.582, and in the field of social empowerment, 0.372 has been able to be successful and acceptably effective in the development of villages, but in the field of providing social and cultural infrastructure, efforts should be made to bring the coefficients of the models closer to each other. Finally, the villages' weaknesses and potentials must be considered to strengthen the villagers' social and economic empowerment. In empowering villagers, the relevant bodies and organizations should seriously pursue the subject of their education. Increasing the spirit of seeking more participation of women and youth in activities related to ecotourism, creating a local advisory body

for the membership of all residents, and electing members of the board of directors and managers for decision-making in tourism programs in order to further empower the villagers, local people's participation is suggested in the physical improvement of the village, including access road, public lighting, public health services.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پژوهشی

بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستاییان شهرستان کرمان

سیده‌های طیب‌نیا^{۱*} ابوزر پایدار^۲ مرضیه پورجوپاری^۳

^۱ دانشجویار، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
(Tayebnia@gep.usb.ac.ir)

^۲ دانشجویار، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
(aboozarpaidar@gep.usb.ac.ir)

^۳ دانش‌آموخته دکتری، جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
(pourjoopary2020@yahoo.com)

ناشر: دانشگاه مازندران

© نویسنندگان

10.22080/TMHR.2024.27290.1019

چکیده

زمینه و هدف: از آنجاکه توانمندسازی، یکی از اهداف مهم توسعه بوم‌گردی می‌باشد، هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستاییان شهرستان کرمان بوده است.

روش‌شناسی: این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی صورت پذیرفته و از نوع پژوهش‌های کاربردی است. جهت جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز، از مطالعات اسنادی و روش پیمایشی استفاده شده، از این‌رو به کمک نرم‌افزار اسمارت پی ال اس به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شد. جامعه آماری پژوهش را ۲۷ روستای گردشگرپذیر و دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی شهرستان کرمان تشکیل داده است.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که میزان تأثیر توانمندسازی اجتماعی جهت توسعه بوم‌گردی با بار عاملی ۰/۷۵۵ و مقدار t (تی) ۱۴/۲۹۸ و میزان اثرپذیری آن ۰/۴۲۶ و برازش کلی آن، رقم ۰/۴۸۲ را نشان داده است. سپس توانمندسازی اقتصادی با بار عاملی ۰/۹۲۸ و مقدار t (تی) ۵۲/۰۱۹ در رتبه دوم قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات: توسعه بوم‌گردی توانسته است در منطقه در دو بعد توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار باشد. لذا باتوجه به اینکه ارقام به یکدیگر نزدیک می‌باشد، می‌بایستی در زمینه تأمین زیرساخت‌ها جهت تقویت این بعد از توانمندسازی همت بیشتری گمارد. **نوآوری و اصالت:** با توجه به نقش بوم‌گردی در توانمندسازی روستاییان در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی، این پژوهش می‌تواند الگوی مناسبی جهت برنامه‌ریزان در مناطق مشابه باشد.

کلیدواژه‌ها:

توسعه بوم‌گردی؛ توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی؛ معادلات ساختاری؛ شهرستان کرمان.

تاریخ دریافت:

۲۵ فروردین ۱۴۰۳

تاریخ دریافت اصلاحات:

۴ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۲ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۱۵ مرداد ۱۴۰۳

* نویسنده مسؤول: سیده‌های طیب‌نیا

آدرس: دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران

ایمیل: Tayebnia@gep.usb.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۸۵۷۶۷۰۳۶

۱ مقدمه

کند، موفقیت توسعه و پایداری گردشگری و بوم-گردی تضمین نمی‌شود. در واقع توانمندسازی، هسته فلسفی گردشگری پایدار است و روابطی قوی با رشته‌های مختلف برای غلبه بر بی‌عدالتی‌های اجتماعی دارد. از این رو اهداف مشخص رشد در صنعت گردشگری نیز با افزایش تقاضا در کیفیت و فعالیت‌های گردشگری از طریق مشارکت و توانمندسازی مردم و جامعه محلی در مقصد گردشگری دنبال می‌شود (Shokohi & yazdanpanah, 2109). به عبارتی منابع انسانی توسعه‌یافته، عاملی کلیدی و پیش شرطی برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی است و رسیدن به اهداف توسعه بدون فرآیند توانمندسازی ناممکن خواهد بود (Kurd & Abdulaziz, 2012). به عنوان مثال ارتقای توانمندسازی زنان روستایی در ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی از شرایط لازم جهت توسعه پایدار است و این امر در نواحی روستایی که زنان به صورت مستمر در فعالیت‌های اقتصادی خانواده مشارکت داشته‌اند، از ضرورت بیشتری برخوردار است. فعالیت‌های اقتصادی زنان روستایی نیز نقش مؤثری در اقتصاد روستایی دارد. تولید صنایع دستی (قالی‌بافی، پته، گلیم، حصیربافی، ...) و کسب درآمد از این طریق سبب ارتقای مقام و منزلت آن‌ها شده و این نگرش که زنان عناصری غیر فعال هستند که فقط وظیفه خانه‌داری دارند به مرور از اذهان آن‌ها زوده خواهد شد (Bozarjomehri et al, 2022). در این راستا برای حرکت در چارچوب توسعه روستایی، به‌ویژه در خصوص منابع انسانی توانمند، ابتدا باید از تغییرات فکری و نگرشی روستاییان آغاز کرد؛ یعنی روستاییان طرز تلقی خود را نسبت به اهداف و ارزش‌های کاری و فعالیت در مناطق روستایی تغییر دهند. برای مثال، روستاییان باید خودشان به استقبال مسؤلیت بروند، نه آنکه منتظر دستور بمانند، یعنی نگرش روستاییان نسبت به پدیده‌های پیرامونی عوض شود، از جمله کار خودشان را درست انجام دهند، در کارهای گروهی پیش‌قدم باشند، در فعالیت و کسب‌وکار روزمره خودشان ابتکار و

بوم‌گردی یک مسؤلیت‌پذیری در قبال فعالیت‌های طبیعت است که فراتر از عملیات پایدار یک کسب-وکار گردشگری یا یکی از تجارب در محیط طبیعی است. این نوع از گردشگری تجربه‌ای است که باعث افزایش بازدید و درک ارزش‌های طبیعی و فرهنگی می‌شود و گردشگر را درگیر می‌کند و اطلاع می‌دهد که از طریق فعالیت‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی با کمک به رفاه ناحیه‌های طبیعی و جوامع محلی که در آن فعالیت می‌کنند، به درک بهتر محیط زیست، قدردانی و حفاظت موفق می‌شوند. از آنجایی که درصد قابل توجهی از مردم دنیا در روستاها سکونت دارند و بخش عظیمی از سایت-های گردشگری (پارک‌های ملی، مناطق بیابانی، کوه-ها، دریاچه‌ها) و سایت‌های فرهنگی در روستاها واقع شده است، بوم‌گردی در حریم روستاها می‌تواند نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد روستایی داشته باشد و با گسترش آن در نواحی روستایی می‌توان به پایداری جمعیت و اقتصاد این نواحی کمک نموده و زمینه دستیابی را به توسعه پایدار فراهم نمود. اما در عین حال می‌تواند اثرات متفاوت آثار مثبت و منفی قابل توجهی ایجاد نماید (Asadi Amiri, 2016).

از جمله آثار مثبت توسعه بوم‌گردی، ایجاد شغل جدید که به حل مشکل بیکاری، کاهش نرخ مهاجرت روستا به شهرهای بزرگ و انتقال نیروی بیکار بخش کشاورزی و دامداری به سمت بخش‌های خدماتی کمک می‌کند که این امر برای افراد آن مناطق مفید است و باعث رونق نواحی روستایی می‌شود (Azizi et al, 2019). در واقع ارزش‌های اصلی توسعه پایدار را باید در ارتقای کیفیت زندگی یعنی توانمندسازی زنان و مردان در تأمین نیازهای اساسی، تلاش در جهت رفع اختلافات طبقاتی در جامعه، رشد آگاهی عمومی، اعتماد به نفس و اعتقاد عامه مردم به اهداف توسعه و حفظ امنیت و آزادی جست‌وجو کرد (Saadi et al, 2012). به گونه‌ای که اگر دولت نتواند توانمندسازی ساکنان را تقویت

بهبود اوضاع اقتصادی روستاییان گردد و بدین طریق نقش مهمی در اقتصاد جوامع روستایی شهرستان کرمان و بالتبع در توانمندسازی آنان داشته باشد. لذا در این راستا و با توجه به توضیحات فوق این مقاله می‌کوشد با بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی روستاییان نشان دهد که در صورت توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی روستاییان می‌توان زمینه توسعه روستایی را فراهم نمود. حال بر مبنای آن چه گفته شد این سؤال مطرح است که توسعه بوم‌گردی منجر به توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستاییان شده است؟

به نوشته اشتون^۱ اصطلاح بوم‌گردی برای اولین بار توسط میلر^۲ وارد ادبیات گردشگری شد. بوم‌گردی از دو واژه اکولوژی و توریسم مشتق شده است: اکولوژی بنا به تعریف جانورشناس معروف آلمانی Ernest Haker به مجموع دانش مرتبط با طبیعت، یعنی بررسی کلیه روابط بین جانوران با محیط ارگانیک و غیر ارگانیک آن‌ها گفته می‌شود که این رابطه ممکن است دوستانه و یا خصمانه باشد و به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم صورت بگیرد، توریسم هم به نقل از سازمان جهانی، جهانگردی پدیده‌ای اجتماعی، فرهنگی، تجاری بوده که مستلزم جابه‌جایی مردم به مکانی غیر از محل سکونت و کار خود است (Toranj & Goudarzi, 2019). به عبارتی بوم‌گردی یک مسافرت مسؤلانه به مناطق طبیعی است که محیط‌زیست را حفظ و زندگی راحت مردم محلی را تثبیت می‌نماید، بوم‌گردی از یک‌سو به مفهومی اشاره دارد که تحت یک‌سری اصول و قوانین قرار دارد و از سوی دیگر به یک بخش خاص از بازار کار (Asodalahi, 2013). پرداخته که در این راستا سبب توانمندسازی روستاییان گشته و به آنان قدرت می‌دهد تا حس اعتماد به نفس خود را تقویت و بر ناتوانی‌های خود غلبه نمایند (Golzari, & Mirdamadi, 2013). به عبارتی فرآیندی است که از شرایط موجود، به

خلاقیت به خرج دهند، به کیفیت همراه با کمیت توجه داشته باشند، در قبال کارهایی که انجام می‌دهند، پاسخ‌گو باشند و هیچ کار غیر ممکن برای آن‌ها وجود نداشته باشد (Heydari Sarban, 2013). همچنین از آنجاکه شهرستان کرمان در اقلیم فراخشک و خشک قرار گرفته است و خشک‌سالی تهدیدی جدی برای اقتصاد روستاییان این منطقه به شمار می‌رود به گونه‌ای که این مسأله اثرات فراوانی بر زندگی و ساختار اجتماعی، اقتصادی و محیطی دارد و در جوامعی که اقتصاد آنان بر کشاورزی مبتنی است، به صورت کاهش تولید مواد غذایی، به دلیل کاهش سطح زیرکشت و عملکرد محصولات ظاهر می‌شود و سبب نابودی و تخریب اقتصاد روستاییان این منطقه و در نهایت مهاجرت می‌گردد که برای حل این معضل مهاجرفرستی، مشارکت مدنی افراد و حمایت‌های اجتماعی به سلامت اجتماعی و افزایش تاب‌آوری در مقابله با خشک‌سالی و درنهایت، افزایش توانمندسازی منجر می‌شود (Sawari & Eskandari, 2019). توانمندسازی اقتصادی در میان جوامع روستایی در شرایط مخاطرات، آموزش و ظرفیت‌سازی است که این امر به افزایش بهره‌وری و کسب درآمد بیشتر کمک شایانی خواهد کرد و همچنین از راه‌های دیگر توانمندسازی اقتصادی روستاییان این شهرستان استفاده از طرح‌های درآمدزایی و پروژه‌های توسعه روستایی است که در کاهش فقر و افزایش رشد اقتصادی خانوارهای روستایی این منطقه مؤثر خواهد بود. لذا با توجه به اقتصاد تک محصولی و رشد تک بعدی روستاییان کشور و بالتبع آن روستاییان شهرستان کرمان، یکی از راهکارهای مؤثر در توانمندسازی روستاییان شهرستان کرمان و جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه و تقویت اقتصاد روستا لزوم توجه به توسعه بوم‌گردی است که با توجه به شرایط منطقه و وجود گردشگران داخلی و خارجی، توسعه بوم‌گردی می‌تواند با اشتغال مستقیم، غیر مستقیم، القایی، ساختمانی سبب

² Miler

¹ Ashton

نواحی روستایی و فقیر است. به بیان پیرس (1996) تهیه محصولات کشاورزی و ساختن صنایع دستی برای گردشگران و فروش آن‌ها به دیدارکنندگان نمونه‌ای از توانمندسازی اقتصادی و رایج‌ترین شکل آن در بیشتر بخش‌های جهان است (Qadri et al, 2106). که در حوزه بوم‌گردی شهرستان کرمان می‌توان این گونه رشد اقتصادی و توانمندسازی اقتصادی را از طریق حمایت از صدور مجوزهای اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی، به‌سازی منازل انتخاب شده جهت تقویت و توسعه اقامت‌گاه‌ها و عناصر معماری بومی کرمان، ایجاد غرفه‌های ثابت جهت فروش صنایع دستی و تولیدات محلی مشاهده نمود.

زمانی که حس انسجام و یکپارچگی جامعه با مشارکت در گردشگری تقویت شود، به‌ویژه زمانی که سود حاصل از توسعه گردشگری برای تأمین مالی پروژه‌های توسعه اجتماعی همچون سیستم عرضه آب یا کلینیک‌های بهداشتی در ناحیه محلی به کار می‌رود، این نوع توانمندی بیشتر آشکار است. نابرابری در توزیع مزایای گردشگری می‌تواند منجر به ناتوانمندی اجتماعی شود. به عبارت دیگر، ناتوانمندی اجتماعی زمانی رخ می‌دهد که گردشگری منجر به جنایت، تکدی‌گری، ادراک از ازدحام، از دست رفتن اصالت شود. توانمندسازی اجتماعی جامعه، پتانسیل کاهش تفاوت‌های فردی و خانوادگی را دارد چون یک هویت جمعی ایجاد می‌کند. توانمندی فردی با ایجاد حس همبستگی و عزت نفس در افراد، منجر به توانمندی اجتماعی در جامعه می‌شود و وقتی افراد محلی نسبت به صنعت گردشگری در جامعه خود احساس غرور کنند، رضایت گردشگران بیشتر خواهد شد (Qadri et al, 2016). که در زمینه توسعه بوم‌گردی نمونه‌های متعددی از بازگشت گردشگران ایرانی و خارجی و رضایت آنان از امکانات و جاذبه‌های اجتماعی و فرهنگی و تاریخی و صنایع دستی مشاهده شده است که حاکی از موفقیت این بعد از توانمندسازی در این شهرستان بوده است.

وسیله افراد آگاه در یک جامعه معین نشأت می‌گیرد (Anabestani et al, 2013). با این تفاسیر، توانمندسازی، با ایجاد تغییر در دانستنی‌ها، نگرش‌ها، عواطف، توزیع قدرت، نحوه انجام فعالیت‌ها، مهارت‌ها، منجر به توسعه دسترسی بیشتر به خدمات و محصولات و افزایش فرصت مشارکت در فرآیند سیاسی خواهد شد (Asghari Lafmjani et al, 2016).

واژه توانمندسازی از سال ۱۹۵۰ شکل گرفت و از دهه ۱۹۶۰ میلادی با فعالیت‌های رادیکالیستی و فمینیستی گسترش یافت و در سال ۱۹۷۰ به اوج خود رسید (Bozarjomehri et al, 2022). اولین تعریف توانمندسازی، به سال 1788 برمی‌گردد که در آن، توانمندسازی را به عنوان تفویض اختیار در نقش سازمانی خود می‌دانستند که این اختیار بایستی به فرد اعطا یا در نقش سازمانی او دیده شود. زراپاپورت توانمندسازی را فرآیندی می‌داند که طی آن افراد، سازمان‌ها و جوامع بر مسائلشان تسلط می‌یابند (ShahHaiderpour & Kamalian, 2012). اسپریتزر، اذعان می‌کند که توانمندسازی، مفهومی چند بعدی است و برای افراد مختلف، معانی متفاوتی دارد و این نوع نگاه، به توانمندسازی را رویکرد ارگانیکی نامیدند. بر اساس این رویکرد، توانمندسازی کاری نیست که باید مدیران برای کارکنان انجام دهند، بلکه طرز تلقی و ادراک کارکنان، درباره نقش خویش در شغل و سازمان است. در عین حال، مدیران می‌توانند بستر و فرصت‌های لازم را برای توانمندتر شدن افراد فراهم می‌کنند (Weaver, 2016.289-302).

در گردشگری حامی فقرا گفته می‌شود که باید برای همه اعضای جامعه فرصت‌هایی فراهم شود تا مزایای اقتصادی صنعت گردشگری از طریق اشتغال، مالکیت کسب‌وکارهای کوچک، کمک‌های بلاعوض و خدمات اجتماعی که مربوط به توانمندسازی اجتماعی است، تقسیم شود. یکی از موارد مهم در توانمندسازی اقتصادی، چگونگی کاهش فقر از طریق سودآوری اقتصادی و پایدار کردن آن در

موضوع اکوتوریسم نه تنها سبب حفاظت از فرهنگ روستا می‌شود؛ بلکه حفاظت از منابع طبیعی را به عهده دارد و مکان‌های روستایی به عنوان مکان‌های گردشگری گزینه خوبی برای گردشگرانی است که به دلیل کرونا از بازدید از مکان‌های دور اجتناب کرده‌اند. همچنین اکوتوریسم با اقدامات مناسب جهت تقویت ابعاد اکوتوریسم می‌تواند به توانمندسازی جامعه روستایی بپردازد. ووندیراد، توییکاچ و کینگ (۲۰۲۰)، در اتیوپی به این نتیجه رسیده‌اند که تعامل و همکاری ضعیف در بین ذی‌نفعان اکوتوریسم (سازمان‌های مدیریتی، سازمان‌های غیر دولتی مؤسسات خصوصی) باعث تسریع در تخریب منابع طبیعی می‌شود و عدم توانمندسازی و مشارکت، جوامع اکوتوریسم را تضعیف کرده و بقای طولانی مدت اکوسیستم‌ها و جوامع را به خطر می‌اندازد. آدی وجایا (۲۰۲۰)، در اندونزی به این نتیجه رسیده است که توانمندسازی روستایی از طریق روستای توریستی یکی از پیشنهادات در جهت بهبود اقتصاد روستاییان است که در این زمینه مؤسسات حمایتی مالی (ADD) به روستاهای این منطقه تخصیص داده شده تا پتانسیل‌ها بتواند شکوفا گردند که این عاملی برای استقلال ساکنین آن جاست. کوشاندانی (۲۰۱۹)، در لروپ به این نتیجه رسیده است که دولت در برنامه‌های توانمندسازی خود به زنان اولویت داده و در زمینه‌های توسعه مانند بهداشت، آموزش، به حداقل رساندن خشونت خانگی، کشاورزی، کاهش فقر و کارآفرینی تلاش کرده است و به وسیله برخی امکانات عمومی که توسط دولت فراهم شده است زنان می‌توانند درآمد بیشتری کسب کنند و این به بهبود سلامت زنان کمک می‌کند و توانمندسازی زنان می‌تواند بر توسعه روستا مؤثر بوده و تأثیر آن بر کل جامعه ملموس خواهد بود.

محمودی (۱۴۰۱)، در پژوهشی به این نتیجه رسیده است که شناسایی پتانسیل‌ها و جاذبه‌ها و توان‌های مرتبط با فعالیت‌های گردشگری می‌تواند روند برنامه‌ریزی را در زمینه اکوتوریسم بهبود

امروزه در رویکردهای توسعه به جای توجه به افزایش شاخص‌های رشد اقتصادی به افزایش فرصت‌های عمومی و نقش‌آفرینی گروه‌های مختلف تأکید می‌شود و توسعه پایدار یک اجتماع حاصل مشارکت همه اقشار می‌باشد، البته این مشارکت در گرو توجه به نیازها و مسائل مختلف اقشار جامعه و به‌طور کلی توانمندسازی آن‌ها می‌باشد. به همین جهت امروزه توانمند یا توانمندسازی به یکی از مفاهیم اصلی توسعه پایدار تبدیل شده است؛ به گونه‌ای که رابطه توانمندسازی با توسعه پایدار را می‌توان با سه شیوه بررسی کرد: ۱- توانمندسازی از اجزای توسعه پایدار است ۲- توانمندسازی عامل توسعه پایدار تلقی می‌شود و ۳- توانمندسازی معلول توسعه پایدار به شمار می‌رود.

بر همین اساس دست‌یابی به توسعه پایدار بدون توانمندسازی روستاییان امکان‌پذیر نیست (Heydari Sarban et al, 2014). زیرا توانمندسازی از مؤلفه‌های جدید توسعه و از عناصر اصلی بازنگری مفهوم آن است و به معنای ایجاد قدرت قانونی، یا به سخن دیگر سرمایه‌گذاری به منظور تقویت قدرت قانونی برای تواناسازی و تفویض اختیار برای مردم است دلالت مستقیم توانمندسازی مقابله با عوامل بی‌قدرتی است با این نگاه، توانمندسازی به معنای قدرتمند شدن یا به عبارتی به قدرت دست یافتن جهت تسلط بر دیگران نیست، بلکه بیشتر قدرتی است که با دیگران جهت تغییر مؤثر و اثربخش تشریک مساعی می‌کند (Rezvani, 2019).

هانگ و همکاران (۲۰۲۳)، با انجام پژوهشی در تایوان به این نتیجه رسیده‌اند که از ۲۹ شاخص بررسی شده در زمینه اکوتوریسم پایدار، ۴ شاخص جزء عوامل تعیین‌کننده پایداری می‌باشند که عبارت‌اند از ظرفیت‌سازی، جامعه محلی و مشارکت جامعه محلی، مدیریت گردشگری و انگیزه‌های گردشگری می‌باشد و کارشناسان همواره بر منافع اقتصادی تأکید شده از جامعه محلی حمایت می‌کنند. تیواری (۲۰۲۲)، در چاتیسگر به این نتیجه رسیده‌اند که

بوم‌گردی و فرآیند جذب گردشگر می‌تواند به کاهش مهاجرت، اشتغال‌زایی، کاهش بیکاری و توانمندسازی روستاییان کمک کرده که در نتیجه منجر به توسعه روستایی خواهد شد. در همین راستا این پژوهش به دنبال بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستاییان شهرستان کرمان می‌باشد.

۲ روش‌شناسی

روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه از جنبه‌های مختلف قابل طرح است. از جنبه هدف، تحقیق حاضر کاربردی است و از بعد ماهیت و روش از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی است. جهت گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسش‌نامه) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق؛ ساکنان روستاهای دارای اقامتگاه‌های بوم‌گردی شهرستان کرمان هستند که تماماً در نواحی روستایی بودند. براساس فرمول کوکران، تعداد ۳۸۰ نفر به عنوان نمونه تحقیق محاسبه شد که از بین آن‌ها پرسش‌نامه‌ها، تکمیل شد. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها، آزمون تی، تحلیل عاملی تأییدی (Smart-PLS) از نوع معادلات ساختاری است.

مهم‌ترین هدف تحلیل عاملی تأییدی (Smart-PLS) تعیین میزان توان مدل عاملی از قبل تعریف شده با مجموعه‌ای از داده‌های مشاهده شده است. به عبارتی این روش در صدد تعیین این مسأله است که آیا تعداد عامل‌هایی که اندازه‌گیری شده‌اند با آن چه براساس تئوری و مدل نظری انتظار می‌رفت، انطباق دارد. درواقع به آزمون میزان انطباق و هم‌نوابی بین سازه نظری و سازه تجربی تحقیق می‌پردازد (Niazi et al, 2016, Habibpour & Safari, 2009). مدل‌یابی معادلات ساختاری با رویکرد مبتنی بر واریانس یا رویکرد حداقل مربعات جزئی به عنوان دومین نسل روش‌های معادلات ساختاری می‌باشد. این رویکرد برخلاف رویکرد مبتنی بر کواریانس، وابستگی کم‌تری به حجم نمونه سطح

بخشد، معیارهایی چون منافع محلی، حجم کم بازدیدکنندگان و تجارب آموزشی و غیره بیان‌کننده این مطلب است که بسیاری از نواحی گردشگری جزایر توان تبدیل شدن به محل‌های عرضه اکوتوریسم را دارند. عباسی و همکاران (۱۴۰۱)، به این نتیجه رسیده‌اند که ترکیب مسؤلیت اجتماعی، مسؤلیت زیست‌محیطی و رشد و توسعه از طریق اکوتوریسم و نوآوری‌ها و خلاقیت‌های اکوتوریسم، توسعه کارآفرینی، اکوتوریسم روستایی را به وجود می‌آورد. همچنین عوامل کالبدی، زیرساختی، عامل اقتصادی، عامل آموزشی و اطلاع‌رسانی، عامل نهادی، عامل زیست‌محیطی، عامل اجتماعی- فرهنگی، عامل فردی به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی شناسایی شده‌اند. قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل فردی، عوامل بازاریابی، عوامل اقتصادی، فرهنگی، محیطی - حمایتی برای توسعه کارآفرینی اکوتوریسم با رویکرد رفاه اجتماعی روستاهای هدف گردشگری شرایط علی محسوب می‌شود. بوذرجمهری و همکاران (۱۴۰۰)، در استان خراسان رضوی به این نتیجه رسیده‌اند که بالاترین رتبه توانمندسازی اقتصادی به افزایش فرصت‌های شغلی و بالاترین رتبه توانمندسازی اجتماعی به افزایش حس تعلق مکانی تعلق دارد. پرچکانی و عزیزی (۱۳۹۸)، در کردان به این نتیجه رسیده‌اند که توانمندسازی در ابعاد گوناگون با شاخص‌های مختلف در توسعه اکوتوریسم پایدار نقش مؤثری دارد. عزیزی و همکاران (۱۳۹۸)، در بلده به این نتیجه رسیده‌اند که بوم‌گردی فعال طی شش ماه اول سال است که باعث فصلی شدن درآمد و اشتغال بیشتر خانوارها در این دوره شده است.

با توجه به مطالعه پیشینه پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که با توجه به نظریات توانمندسازی، فرآیند مشارکت مردم در حاشیه مانده در جهت حق توسعه‌یافتگی خود، جامعه و مکان ضرورت پیدا می‌کند؛ یعنی مردم روستا خودشان سرنوشت امور خود و محیط زندگی‌شان را به دست گیرند و عامل توسعه

سنجش متغیرها و نرمال بودن داده‌های توزیع شده دارد (Mohsenin & Esfidani, 2014). برای بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اقتصادی و

اجتماعی روستاییان شهرستان کرمان از طریق شاخص‌ها و گویه‌های جدول شماره ۱ در قالب پرسش‌نامه رصد شده است:

جدول ۱. شاخص‌های قابل سنجش در نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی روستاییان شهرستان کرما.

متغیر	شاخص	مولفه	گویه
بوم‌گردی	اقتصادی	اشتغال	اشتغال جوانان و زنان، اشتغال پایدار / فصلی، اشتغال خانوادگی / فردی، کاهش بیکاری، تنوع اشتغال
		کارآفرینی	ایجاد کسب‌وکار کوچک و متوسط، رشد و شکوفایی فرصت‌های شغلی جدید، ایجاد انواع مشاغل خدماتی: خرده‌فروشی، آژانس، پمپ‌بنزین، رستوران، ساختمان‌سازی و...
		درآمد	درآمد پایدار / فصلی
		پس‌انداز	افزایش پس‌انداز
		نقدینگی	میزان نقد شدن دارایی‌های مختلف
		هزینه‌های زندگی	افزایش هزینه و مخارج زندگی
		سرمایه‌گذاری	ورود سرمایه‌گذاران غیربومی به روستاها، افزایش توان سرمایه‌گذاری روستاییان در گردشگری
		ارزش و قیمت کالاها	افزایش قیمت: زمین، محصولات و تولیدات، خدمات
		وام و تسهیلات	بلاعوض و بدون ضامن، کم‌بهره
		تولید	دامداری: حفظ و گسترش دام‌داری (دام بزرگ و کوچک، پرندگان، ماهی و زنبور و...)، تنوع تولید و عرضه لبنیات محلی، تخم‌مرغ، عسل، گوشت، مرغ کشاورزی: حفظ و گسترش اراضی کشاورزی و باغات، عرضه مستقیم و کاهش نقش دلالان، تنوع تولید
		فرآوری	صنایع دستی: حفظ و گسترش صنایع دستی و بومی، تنوع محصولات برنندسازی محصولات، بسته‌بندی، تبدیل و فرآوری انواع محصولات دامی و کشاورزی
		خرید و فروش / توزیع	ایجاد و گسترش بازارهای محلی جهت فروش محصولات و صنایع، بازاریابی محصولات
		رفاه	توان خرید مایحتاج اولیه، مسافرت، ماشین، کاهش فقر، فرستادن فرزندان به مدارس شهری، دانشگاه و...
		معیشت / امنیت غذایی	توانایی فراهم کردن یا استفاده از کلیه گروه‌های مواد غذایی سالم، توانایی تولید و تأمین مواد غذایی در خود روستا، خودکفایی یا دسترسی همه مردم به غذای کافی و سالم، پایداری در دریافت غذا
		توانمندسازی / توانا شدن اقتصادی	غلبه بر ناتوانی و وابستگی یا عدم وابستگی به منابع و تولیدات خارجی (شهر) و دولت برای روستاییان و زنان، حق دسترسی برابر به فرصت‌ها و منابع، زنجیره تأمین در روستا، داشتن مجوز و پروانه بهره‌برداری، غلبه بر موانع، خصوصی-سازي تولیدات و خدمات روستایی: تغییر بر نحوه انجام فعالیت‌ها، خوداتکایی، دسترسی برابر و راحت به منابع تولید، حمایت و توانمندشدن بخش‌های محروم جامعه.

مشارکت و همکاری، اعتماد، تعاملات اجتماعی صمیمانه، حفظ یکپارچگی (همبستگی) و انسجام اجتماعی- فرهنگی، مسؤولیت‌پذیری، عضویت در گروه‌های محلی، آگاهی اجتماعی، حمایت از یکدیگر	سرمایه اجتماعی
احساس ارزش داشتن، حق مالکیت و تصمیم‌گیری، حق کنترل زندگی خود در محیط اجتماعی، قدرت تأثیرگذاری بر جریان تغییرات اجتماعی به‌منظور فراهم کردن نظام عادلانه اقتصادی در محدوده ملی و جهانی، برقراری یا دسترسی به عدالت برای همه افراد روستا، بهبود اعتماد به نفس روستاییان: خودباوری، بسیج انگیزه درونی برای رسیدن به اهداف (توسعه): تشویق افراد، انتقال قدرت به روستاییان، دسترسی بیشتر به خدمات و محصولات، افزایش فرصت مشارکت در فرآیندهای سیاسی	توانمندسازی اجتماعی
افزایش تعداد مراکز درمانی و بهداشتی، داروخانه، آب لوله‌کشی و تصفیه شده، تعبیه سطل زباله و جمع‌آوری بهداشتی زباله، فاضلاب، پزشک، ماما، نظافت محله‌ها، توجه به مقوله ورزش و سلامتی، تفکیک زباله	بهداشت و درمان
افزایش تعداد مراکز آموزشی، افزایش سطح آگاهی و دانش، توجه به دانش بومی، سطح سواد و تحصیلات، حفظ و تقویت زبان و لهجه بومی، یادگیری زبان خارجی، افزایش انواع اطلاع‌رسانی و آموزش مرتبط با گردشگری، افزایش مهارت‌ها، تأسیس کتابخانه عمومی، افزایش خرید کتاب، افزایش ساعت مطالعه افراد	آموزش
حفظ و گسترش آداب و رسوم، نحوه برگزاری و برپایی، میزان اجرای جشن و عروسی، عزاداری، مناسبت‌ها، بازی‌ها، موسیقی، رقص، نمایش	آداب و رسوم
حفظ و گسترش باورها و فرهنگ‌ها، تخریب باورها و فرهنگ‌ها، غذاها و شیرینی‌های محلی و روش‌های پخت و تهیه، سفره‌آرایی، استقبال یا پذیرایی از مهمان یا گردشگر، آراستگی خانه و ادوات آن، تجربیات، افسانه‌ها و داستان‌ها و اسطوره‌ها، سبک زندگی: نوع پوشش، زبان و لهجه، نوع غذا خوردن، ظروف، نوشیدنی‌ها، نحوه رفتار، هنر و مهارت‌ها	باورها و فرهنگ‌ها
آرامش، راحتی، دسترسی، رفاه، رضایت، سلامت جسم و روان، تفریح و اوقات فراغت، آزادی، ساختار و کیفیت روابط اجتماعی افراد در جامعه، احساس سرزندگی، شادی و خوشبختی در محیط روستا، لذت از ورزش و مطالعه	کیفیت زندگی
مهاجرت به شهر، مهاجرت معکوس، جوانی/ پیری جمعیت (ساختار)، پایداری جمعیت	جمعیت
حفظ و گسترش معماری بومی، تخریب معماری بومی، حفظ تناسب معماری با محیط طبیعی و فرهنگ جامعه، حفظ و ثبت بناهای تاریخی (مساجد، کاروان‌سرا، زیارتگاه‌ها، قلعه، مقبره، حمام و...)، سیاه‌چادر	جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی

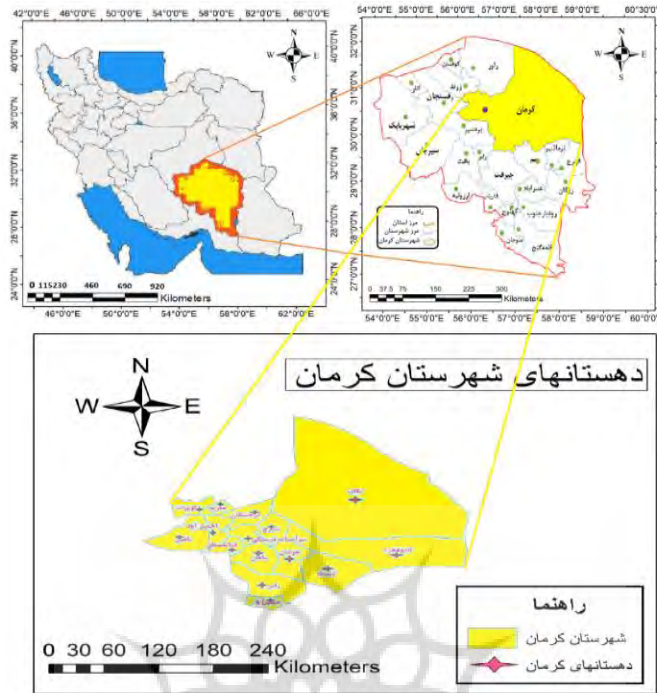
منبع:

(Vakiloraia et al, 2017, Mokhtari et al, 2017, Azizi et al, 2019, Roshanali & Riahi, 2017, Sojasiqidari et al, 2104, Anabestani et al, 2019, Mirkatuli & Omidvar, 2015, & Researchers Studies)

مشرق به شهرستان شهداد و از مغرب به شهرستان باغین و بردسیر محدود می‌باشد. بر اساس تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۵ دارای شانزده دهستان (ماهان، قناتگستان، اندوهجرد، تکاب، سیرچ، جوشان، کشیت، اختیارآباد، باغین، درختگان، زنگی‌آباد، سرآسیاب فرسنگی، حسین

شهرستان کرمان بین ۵۶ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۹ دقیقه طول شرقی، و ۳۰ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۹ دقیقه عرض شمالی، در ارتفاع ۱۷۵۵ متری از سطح دریا واقع شده است. مساحت این شهر ۱۴۰۰۰ هکتار می‌باشد و در یک موقعیت پایکوهی قرار دارد. از شمال به بخش شهداد و چترود، از جنوب به بخش‌های راین و گلباف، از

آباد گرو، راین، کویرات و معزیه) و ۵۲۱ سکونتگاه روستایی دارای سکنه می‌باشد.

شکل ۱. موقعیت شهرستان و دهستان‌های کرمان (مأخذ: سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۴۰۱)

آن در جهت توسعه بوم‌گردی و توانمندسازی اقتصاد روستایی، با آغاز دولت یازدهم راهبرد توسعه گسترده‌ای در رابطه با تأسیس اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی اجرا شد که این واحدها از کم‌تر از ۲۶ واحد در سال ۱۳۹۲ به ۶۶۹ مورد در مرداد ماه ۱۳۹۶ رشد یافت. (General Directorate of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of Kerman Province, 2022)

در زمینه تأسیس اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی استان کرمان طی سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ جایگاه اول و در آمار منتشر شده در مردادماه ۱۳۹۶ به عنوان استان دوم، پس از اصفهان معرفی شده است (Sajadi & Ghazizadeh, 2018). با توجه به تحقیقات صورت‌گرفته، شهرستان کرمان نیز ۷۲ اقامتگاه روستایی را به خود اختصاص داده است که تعداد اتاق و تعداد تخت‌های موجود در اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی شهرستان کرمان به ترتیب ۳۴۶ و ۲۰۲۳۸ برآورد گردیده است. (General Directorate of)

بر اساس مطالعات صورت‌گرفته شهرستان کرمان دارای ۱۵۵ جاذبه گردشگری می‌باشد که جاذبه‌های تاریخی با اختصاص ۹۶ مورد در رتبه اول قرار دارند. جاذبه‌های تاریخی شهرستان کرمان شامل قلعه‌ها، کاروان‌سراها، آب‌انبارها و حمام‌های متعددی می‌باشد که در دوره‌های مختلف ساخته شده‌اند. البته بیشتر این آثار متعلق به دوران اسلامی است. علاوه بر آثار تاریخی و فرهنگی جاذبه‌های طبیعی زیادی در این شهرستان واقع شده‌اند. وجود شبکه حمل و نقل هوایی، ریلی، زمینی، وجود شرکت‌های خدماتی گردشگری فعال در کرمان، وضعیت مطلوب بهداشتی، درمانی، پوشش بالای خدمات آب، برق، گاز در اکثر نقاط شهری و روستایی شهرستان کرمان زمینه لازم را برای توسعه گردشگری و اکوتوریستی را در این شهرستان فراهم نموده است. هم‌اکنون بوم‌گردی، یکی از گزینه‌های رشد و توسعه روستاهای ایران است، به طوری که در سند برنامه ششم طبق ماده ۳۶ و ۹۸ به آن توجه خاص مبذول شده که در

جدول ۲ نام روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی آورده شده است.

Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of Kerman Province, 2022) که در

جدول ۲. روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی مورد مطالعه

ردیف	روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی	تعداد اتاق	ردیف	روستاهای دارای اقامتگاه بوم‌گردی	ردیف
۱	ده بالا	۸	۱۵	پیرغیب بالا	۱
۲	سکنج	۴	۱۶	هنزا	۲
۳	باقرآباد	۵	۱۷	دولت آباد	۳
۴	چشمه حسین آباد	۳	۱۸	ملک آباد	۴
۵	بلبلوئیه	۸	۱۹	ده سیف	۵
۶	کهن یاور	۸	۲۰	زیارتگاه	۶
۷	ده شیب	۴۰	۲۱	شفیع آباد	۷
۸	ده لولو	۵	۲۲	هوتک	۸
۹	جوپار	۳	۲۳	کشیتوئیه	۹
۱۰	ظهرود راین	۸	۲۴	سیرچ	۱۰
۱۱	ماهان	۵	۲۵	بی بی حیات	۱۱
۱۲	راین	۶	۲۶	کشیت	۱۲
۱۳	شهاد	۵	۲۷	قناتغستان	۱۳
۱۴	تعداد اتاق اقامتگاه‌های بوم‌گردی ۳۴۶	۲		ولی آباد	
	تعداد تخت های اقامتگاه بوم‌گردی ۲۰۲۳۸				

۳ یافته‌ها

تحلیل توصیفی داده‌ها، سپس تحلیل استنباطی بیان می‌شوند. داده‌های توصیفی از طریق نرم‌افزار اسپس پی اس اس و داده‌های استنباطی از طریق نرم‌افزار مورتد جزییه و تحلیل قرار گیرد. لذا در ابتدا بررسی قرار گرفته‌اند.

در این بخش، با استفاده از تحلیل‌های آماری، سعی شده، داده‌های تحقیق، به منظور نیل به هدف تحقیق، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. لذا در ابتدا

جدول ۳. بررسی وضعیت جنس، سن و تحصیلات جامعه آماری تحقیق

جنس	فراوانی	درصد فراوانی
مرد	۲۵۳	۶۶/۶
زن	۱۲۷	۳۳/۳
سن		
۲۵ تا ۳۴ سال	۱۴	۳/۷
۳۵ تا ۴۴ سال	۱۴۰	۳۶/۸

۴۸/۹	۱۸۶	۴۵ تا ۵۴ سال
۹/۵	۳۶	۵۵ تا ۶۴ سال
۱/۱	۴	بالای ۶۵ سال
تحصیلات		
۱۸/۷	۷۱	کاردانی
۵۱/۶	۱۹۶	کارشناسی
۲۸/۹	۱۱۰	کارشناسی ارشد
۰/۸	۳	دکترا
۱۰۰	۳۸۰	جمع

سنی ۴۵ تا ۵۴ سال بیشترین درصد و فراوانی را در بین پاسخ‌گویان داشته. لذا بیانگر این امر است که اگر دیگر رده‌های سنی توجه بیشتری به مسأله داشته باشند منجر به توسعه هرچه بهتر توسعه بوم‌گردی و نهایتاً توانمند شدن آن‌ها خواهد شد. به لحاظ تحصیلاتی در بین نمونه آماری ۱۹ درصد کاردانی، ۵۱ درصد کارشناسی، ۲۹ درصد ارشد و ۱ درصد دکترا می‌باشند. این موضوع نشان‌دهنده نقطه قوت روستائیان در زمینه بوم‌گردی است و بعضاً به عنوان یک پتانسیل در نظر گرفته شود. در جدول شماره ۵ برخی از ویژگی‌های توصیفی متغیرهای تحقیق از جمله میانگین و انحراف معیار آورده شده است. این شاخص‌ها وضعیت کلی متغیرهای تحقیق و همچنین کمینه و بیشینه مقدار این متغیرها را نشان می‌دهد. در جدول زیر خلاصه این نتایج آورده شده است.

همان‌گونه که در جدول شماره ۳ نشان داده شده، فراوانی و درصد مشارکت مردان (۶۶/۶) بیشتر از زنان (۳۳/۳) بوده است. دلیل آن این است که سهم و نگاه مردان به توسعه بوم‌گردی و گاهی کسب درآمد از این نوع گردشگری به مراتب بیشتر از زنان بوده است. یا به نوعی میزان ورود به این مقوله در بین مردان بیشتر است. از طرفی چون پرسش‌نامه‌ها در بین سرپرستان خانوارها توزیع شده، درصد بالای مردان حاکی از سرپرستی بالای آنان در بین خانوارهای روستایی است. از مجموع ۳۸۰ نفر نمونه آماری ۱۴ درصد ۲۵ تا ۳۴ سال، ۳۷ درصد ۳۵ تا ۴۴ سال، ۴۹ درصد ۴۵ تا ۵۴ سال، ۹ درصد ۵۵ تا ۶۴ سال و ۱ درصد بالای ۶۵ سال به بالا می‌باشند. این امر نشان‌دهنده این موضوع است که رده سنی غالب، نمودی از شناخت، کاربرد و توجه به موضوع مطروحه در بین طبقات سنی است. به طوری که رده

جدول ۴. وضعیت کلی متغیرهای تحقیق

ابعاد	میانگین	میانه	مد	انحراف معیار	کم‌ترین	بیشترین
اشتغال	۳/۵۵۸	۳/۶۶	۴/۰۰	۰/۸۷۰	۱/۰۰	۵/۰۰
کارآفرینی	۳/۶۸۲	۳/۸۰	۳/۶۰	۰/۶۷۲	۱/۰۰	۵/۰۰
درآمد	۳/۹۷۲	۴/۰۰	۴/۰۰	۰/۶۲۴	۲/۰۰	۵/۰۰
پس‌انداز	۳/۴۴۹	۳/۴۰	۳/۴۰	۰/۶۷۵	۱/۶۰	۵/۰۰
نقدینگی	۳/۸۱۷	۳/۷۵	۴/۰۰	۰/۶۴۲	۲/۰۰	۵/۰۰
هزینه‌های زندگی	۳/۱۹۲	۳/۲۴	۴/۰۰	۰/۷۱۵	۱/۰۰	۵/۰۰
سرمایه‌گذاری	۳/۰۰۱	۳/۵۷	۳/۹۰	۰/۸۴۳	۲/۰۰	۵/۰۰
ارزش و قیمت کالاها	۳/۹۵۳	۴/۲۳	۴/۰۰	۰/۸۳۹	۲/۰۰	۵/۰۰

۵/۰۰	۱/۶۰	۰/۶۵۵	۳/۸۰	۳/۰۲	۳/۳۷۴	وام و تسهیلات
۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۵۷۹	۳/۶۵	۳/۹۹	۳/۵۵۶	تولید
۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۹۱۶	۳/۷۵	۳/۳۹	۳/۵۸۶	فرآوری
۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۸۵۲	۴/۰۰	۴/۲۷	۳/۳۵۲	خرید و فروش / توزیع
۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۷۳۵	۳/۴۰	۳/۲۴	۳/۷۵۰	رفاه
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۵۴۰	۴/۰۰	۴/۰۴	۳/۳۵۶	معیشت / امنیت غذایی
۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۷۱۹	۳/۸۰	۴/۲۷	۳/۳۸۸	توانمندسازی / توانا شدن اقتصادی
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۷۰۶	۴/۰۰	۳/۲۵	۳/۴۶۹	سرمایه اجتماعی
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۸۳۶	۳/۴۰	۳/۱۱	۳/۵۰۲	توانمندسازی اجتماعی
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۷۱۵	۴/۰۰	۳/۳۸	۳/۶۳۵	بهداشت و درمان
۵/۰۰	۱/۴۰	۰/۸۹۱	۴/۰۰	۳/۹۲	۳/۸۰۲	آموزش
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۸۲۶	۴/۱۰	۴/۱۱	۳/۵۱۰	آداب و رسوم
۵/۰۰	۱/۰۰	۰/۷۶۹	۴/۰۰	۳/۸۷	۳/۵۲۶	باورها و فرهنگ‌ها
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۵۷۷	۳/۴۰	۳/۹۹	۳/۴۲۶	کیفیت زندگی
۵/۰۰	۲/۰۰	۰/۸۳۶	۴/۰۰	۳/۲۲	۳/۶۸۸	جمعیت
۵/۰۰	۱/۵۰	۰/۷۷۶	۴/۰۰	۴/۰۷	۳/۳۵۲	جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی

می‌دهد. در خصوص پایایی مدل بیرونی دو معیار مورد سنجش قرار می‌گیرد. یکی ضریب آلفای کرونباخ و دیگری پایایی ترکیبی که مقدار مناسب برای این دو شاخص می‌بایست بزرگ‌تر از ۰/۷ باشد. در جدول زیر نتایج حاصل از این معیارها آورده شده است.

با توجه به اینکه داده‌های انحراف معیار در جدول فوق، نزدیک به صفر می‌باشد بیانگر این است که داده‌ها نزدیک به میانگین بوده و پراکندگی کم‌تری دارند. روابط میان متغیرها در این روش با استفاده از یک سری معادلات ساختار یافته تجزیه و تحلیل می‌شوند. این معادلات ساختار یافته در قالب مدل-هایی ترسیم می‌شوند که به محقق امکان مفهوم-سازی تئوری‌های پژوهش را با استفاده از داده‌ها

جدول ۵. مقادیر ضریب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی

Rho_A	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ	سازه
۰/۷۶۶	۰/۸۶۶	۰/۷۶۲	تولید
۰/۸۲۹	۰/۶۸۱	۰/۸۹۵	فرآوری
۰/۹۱۷	۰/۸۰۵	۰/۹۹۶	خرید و فروش / توزیع
۰/۷۲۵	۰/۹۵۳	۰/۸۹۵	رفاه
۰/۸۴۶	۰/۷۹۶	۰/۸۲۲	معیشت / امنیت غذایی
۰/۷۲۹	۰/۶۸۱	۰/۸۹۵	توانمندسازی / توانا شدن اقتصادی
۰/۶۱۷	۰/۸۰۵	۰/۷۹۶	سرمایه اجتماعی
۰/۷۲۵	۰/۸۵۳	۰/۸۹۵	توانمندسازی اجتماعی
۰/۷۱۷	۰/۷۸۵	۰/۸۹۶	بهداشت و درمان

آموزش	۰/۸۹۵	۰/۸۰۵	۰/۸۵۹
اشتغال	۰/۹۹۶	۰/۸۴۲	۰/۶۶۶
آداب و رسوم	۰/۸۹۵	۰/۸۰۵	۰/۷۸۶
باورها و فرهنگ‌ها	۰/۸۲۲	۰/۸۹۶	۰/۸۱۲
کیفیت زندگی	۰/۸۹۵	۰/۶۸۱	۰/۸۷۸
جمعیت	۰/۷۹۶	۰/۸۰۵	۰/۶۱۷
جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی	۰/۸۹۵	۰/۸۵۳	۰/۷۲۵

این صورت، می‌بایست از مدل حذف شده و مجدداً مدل جدید را بدون آن متغیر بررسی کنیم. در واقع، زمانی که آماره تی بزرگ‌تر از ۱/۹۶ باشد، بدین معناست که آن رابطه در سطح معناداری اطمینان ۹۵ درصد مورد قبول واقع می‌شود (داوری و رضازاده، ۱۳۹۲).

نتایج به‌دست‌آمده برای آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی بالاتر از حد استاندارد بوده و پایایی مدل بیرونی مورد تأیید قرار می‌گیرد. معیار اصلی برای بررسی معناداری روابط بین متغیرهای تحقیق، توجه به مقدار آماره تی می‌باشد؛ بدین گونه که هر کدام از متغیرها و روابط بین آن‌ها که آماری تی بیشتر از ۱/۹۶ داشته باشند، مورد تأیید قرار می‌گیرد. در غیر

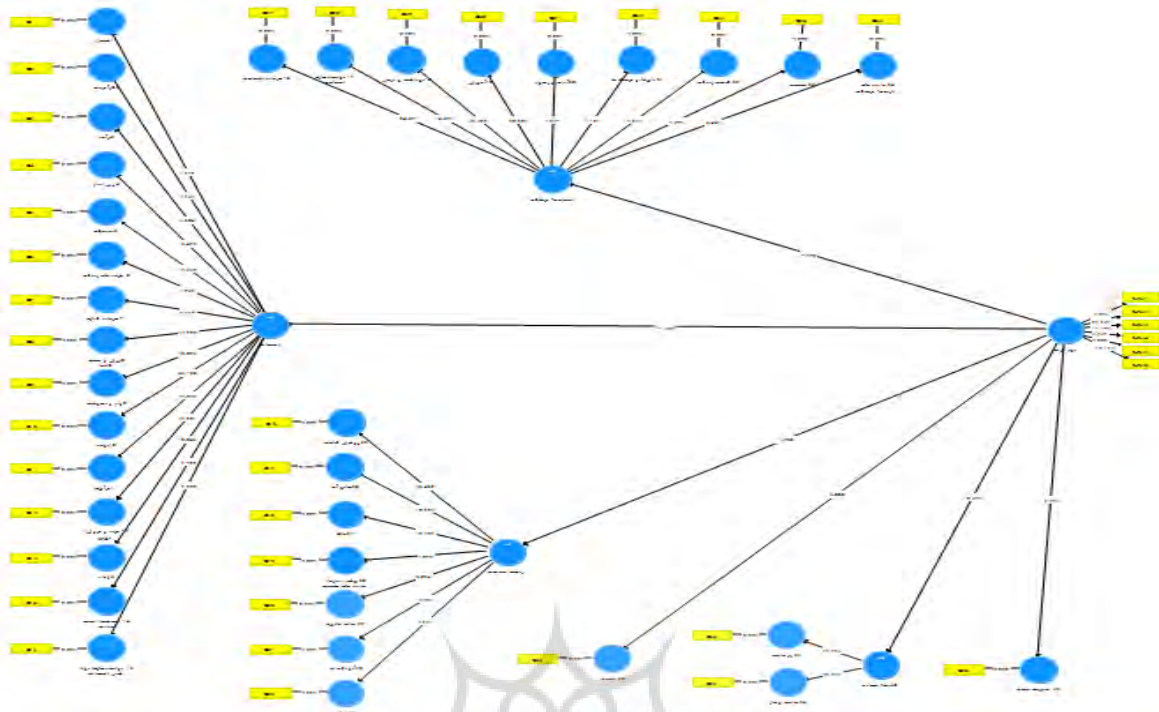
جدول ۶. ضرایب معناداری Z (مقادیر t-value)

مقادیر t-value	مسیر
۱۳/۶۳۹	توسعه بوم‌گردی ← بعد اقتصادی
۵/۱۱۵	توسعه بوم‌گردی ← بعد اجتماعی- فرهنگی

معناداری بیش از ۰/۰۵ است، لذا توزیع داده‌ها در همه متغیرها نرمال است. آمار به‌دست‌آمده از جدول شماره ۵ حاکی از آن است که توسعه بوم-گردی در زمینه توانمندسازی اقتصادی با ضریب ۱۳/۶۳۹ و در زمینه توانمندسازی اجتماعی با ضریب ۵/۱۱۵ مورد قبول واقع شده است.

در بخش یافته‌های استنباطی جهت بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اقتصادی-اجتماعی روستاییان شهرستان کرمان ابتدا نرمال بودن توزیع داده‌ها بررسی شد که با توجه به مقیاس رتبه‌ای متغیرهای تحقیق از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد. نتایج جدول شماره ۷ نشان می‌دهد. چون آماره Z بین ۱/۹۶+ و ۱/۹۶- قرار دارد و سطح

شکل ۲. مقدار ضریب (t) مدل ساختاری تحقیق

مناسب برای آماره تی را $1/96$ در نظر گرفته- اند (Holoand, 1999). با این وجود، برخی دیگر از محققان (Rivard & Haf, 1998)، مقدار مجاز برای بار عاملی شاخص‌ها را $0/5$ در نظر گرفته‌اند. در این تحقیق نیز بر اساس نظر این محققین، حداقل بار عاملی $0/5$ و مقدار مجاز برای آماری تی نیز $1/96$ در نظر گرفته شده است. چنانچه شاخص‌های تحقیق نتوانند هر کدام از این مقادیر مجاز را به دست بیاورند، از مدل حذف شده و سپس مجدداً مدل جدید را بر اساس این داده‌های حذف شده، اجرا می-کنیم. جدول زیر نتایج به دست آمده را برای بار عاملی و آمار تی شاخص‌های تحقیق نشان می‌دهد.

بار عاملی مقدار عددی است که میزان شدت رابطه میان یک متغیر پنهان و متغیر آشکار مربوطه را طی فرآیند تحلیل مسیر مشخص می‌کند. هرچه مقدار بار عاملی یک شاخص در رابطه با یک سازه مشخص بیشتر باشد، آن شاخص سهم بیشتری در تبیین آن سازه ایفا می‌کند. همچنین اگر بار عاملی یک شاخص منفی باشد، نشان‌دهنده تأثیر منفی آن در تبیین سازه مربوطه می‌باشد. به بیان دیگر سؤال مربوط به آن شاخص به صورت معکوس طراحی شده است. در خصوص مقدار مجاز برای بارهای عاملی و آمار تی مربوط به شاخص‌ها، تحقیقات مختلفی صورت گرفته است. برخی از این تحقیقات مقدار مناسب برای بار عاملی را مقدار $0/4$ و مقدار

جدول ۷. نتایج کلی مدل بیرونی توسعه بوم‌گردی با توجه به شاخص‌های توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی دهستان‌های شهرستان کرمان

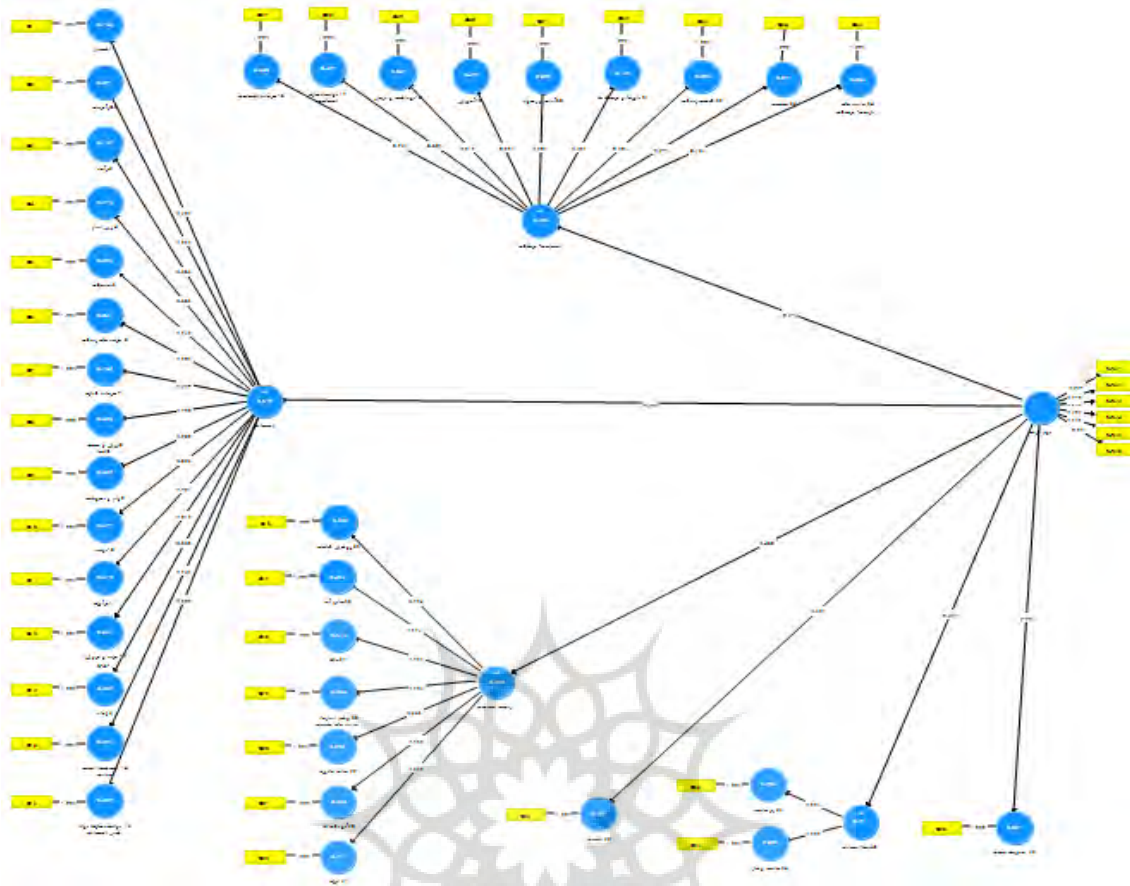
شاخص	بار عاملی	آماره تی	شاخص	بار عاملی	آماره تی
اشتغال	۰/۸۳۹	۹/۱۴۳	آموزش	۰/۶۷۴	۹/۸۹۹
کارآفرینی	۰/۸۵۶	۱۰/۰۹۰	آداب و رسوم	۰/۸۴۵	۲۴/۷۶۵
درآمد	۰/۷۳۶	۶/۷۸۴	باورها و فرهنگ‌ها	۰/۸۵۱	۲۹/۱۰۶
پس‌انداز	۰/۷۰۸	۸/۱۰۵	کیفیت زندگی	۰/۶۰۵	۶/۰۱۳
نقدینگی	۰/۷۷۴	۵/۳۵۳	جمعیت	۰/۸۱۳	۱۹/۳۶۰
هزینه‌های زندگی	۰/۸۴۲	۷/۴۵۴	جاذبه‌های تاریخی- فرهنگی	۰/۸۴۳	۴/۴۱۸
سرمایه‌گذاری	۰/۶۲۶	۳/۲۷۵	بهداشت و درمان	۰/۷۳۵	۱۳/۰۴۹
ارزش و قیمت کالاها	۰/۸۹۰	۷/۰۵۶	توانمندسازی اجتماعی	۰/۷۵۵	۱۴/۲۹۸
وام و تسهیلات	۰/۸۷۰	۸/۵۷۹	سرمایه اجتماعی	۰/۸۱۶	۱۹/۱۳۵
تولید	۰/۶۴۷	۸/۲۱۴	توانمندسازی/ توانا شدن اقتصادی	۰/۹۲۸	۵۲/۰۱۹
فرآوری	۰/۸۲۷	۳/۱۰۱	معیشت/ امنیت غذایی	۰/۸۹۶	۴۱/۵۳۲
خرید و فروش/ توزیع	۰/۸۵۷	۲۴/۸۷۷	رفاه	۰/۹۰۵	۳۸/۷۰۰

اجتماعی توانسته است موفق عمل نماید. در این بخش ضرایب رگرسیونی مسیرها مورد بررسی قرار می‌گیرد. در واقع ضریب رگرسیونی، میزان تأثیر هر متغیر بر متغیر وابسته خود را نشان می‌دهد. برای تکمیل برازش مدل ساختاری از این معیار استفاده می‌شود. جدول زیر خلاصه این نتایج را نشان می‌دهد.

در جدول شماره ۷ بار عاملی مشاهده در اکثر موارد، مقداری بزرگ‌تر از ۰/۵ دارد که نشان می‌دهد همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود وجود دارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هر متغیر اصلی به درستی مورد سنجش قرار گرفته است. لذا با توجه به نتایج این جدول می‌توان به صورت جزئی بیان نمود که توسعه بوم‌گردی در زمینه توانمندی اقتصادی و

جدول ۸. ضرایب رگرسیونی (بتا) مسیرها

مسیر	ضریب رگرسیونی
توسعه بوم‌گردی ← بعد اقتصادی	۰/۵۸۲
توسعه بوم‌گردی ← بعد اجتماعی- فرهنگی	۰/۳۷۲

شکل ۳. مقدار ضریب رگرسیونی مدل ساختاری تحقیق

۴ بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی نقش توسعه بوم‌گردی در توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستاییان شهرستان کرمان بود که بعد از بررسی کتابخانه‌ای مسأله به پیمایش آن به شکل پرسش‌نامه و بعضاً مصاحبه پرداخته شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها، به روش مدل‌سازی معادلات ساختاری ارتباط بین متغیرها تحلیل آماری شد. بنا بر نتایج به دست آمده، بوم‌گردی عموماً در هر دو بعد توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی تأثیرات مثبتی داشته اما میزان آن در مؤلفه‌های مختلف متفاوت بود. به نحوی که بار عاملی مشاهده شده در اکثر موارد مقداری بزرگ‌تر از ۰/۶ دارد که نشان می‌دهد همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط وجود دارد. همان‌طور که مدل کلی برازش مدل نشان

میزان تأثیر بین متغیر وابسته و مستقل در شکل شماره ۳ با استفاده از ضریب مسیر ارائه شده است. همان‌طور که در شکل بالا مشاهده می‌شود، ضرایب مسیر در حالت استاندارد هستند و مقدار آن‌ها بین -۱ تا +۱ تغییر می‌کند. هرچه مقدار ضریب مسیر به یک و یا منفی یک نزدیک‌تر باشد، تأثیرگذاری آن مسیر بیشتر است. ضریب استاندارد مدل‌های بیرونی (بارهای عاملی) به نوعی نشان‌دهنده اعتبار ساده است. توسعه بوم‌گردی بر بعد اقتصادی روستاهای منطقه کرمان تأثیر مثبتی داشته است. برای پاسخ به سؤالات پژوهش، از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. مقدار آماره (T-Value) و ضریب مسیر (بتا) برای بررسی و اثبات فرضیه اول تحقیق در جدول (۴-۱۳) آمده است.

مرتبط با بوم‌گردی؛ ایجاد یک نهاد مشورتی محلی برای عضویت همه اهالی و انتخاب اعضای هیأت مدیره و مدیر برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در برنامه‌های گردشگری جهت توانمندسازی بیشتر روستائیان؛ مشارکت مالی مردم محلی در به‌سازی کالبدی روستا، از جمله راه دسترسی، روشنایی عمومی، سرویس‌های بهداشتی عمومی و ...

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است و حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه لرستان است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان با توجه به ترتیب مقاله و به همان اندازه در مفهوم‌سازی و نگارش مقاله سهیم بودند. همه نویسندگان محتوای مقاله را تأیید کردند و در مورد تمام جنبه‌های کار توافق داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت‌شان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نمایند.

می‌دهد، توسعه بوم‌گردی در زمینه توانمندسازی اقتصادی ۵۸۲٪ و در زمینه توانمندسازی اجتماعی ۳۷۲٪ توانسته است موفق بوده و تا میزان قابل قبولی در توسعه روستاها مؤثر واقع گردد. اما بایستی در زمینه تأمین زیرساخت‌های اجتماعی و فرهنگی جهت نزدیک شدن بیشتر ضرایب مدل‌ها به یکدیگر کوشید. حال بر مبنای آن چه گفته شد نتایج این پژوهش را می‌توان با نتایج مطالعه‌ای هانگ و همکاران (۲۰۲۳) مبنی بر تحقیقات اولیه در مورد عوامل تعیین‌کننده اکوتوریسم پایدار با توجه به استانداردهای بین‌المللی، تیواری (۲۰۲۲) مبنی مزایای بالقوه اکوتوریسم و بهبود معیشت پایدار آدی و جایا (۲۰۲۰) مبنی بر توانمندسازی جامعه از طریق بهره‌برداری پتانسیل‌های گردشگری روستایی عباسی و همکاران (۱۴۰۱)، مبنی بر طراحی مدل توسعه کارآفرینی اکوتوریسم روستایی و پرچکانی و عزیزی (۱۳۹۸) مبنی بر نقش توانمندسازی زنان در توسعه اکوتوریسم هم‌سو بوده است. در پایان به منظور توسعه بوم‌گردی در زمینه توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی روستاهای شهرستان کرمان پیشنهاداتی به شرح ذیل مطرح می‌شود: برای تقویت توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی روستائیان ضعف‌ها و پتانسیل‌های روستاها مد نظر باشد؛ در زمینه توانمندسازی روستائیان بایستی مبحث آموزش آن‌ها به صورت جدی توسط ارگان‌ها و سازمان‌های مربوطه پیگیری گردد؛ تقویت روحیه مشارکت‌طلبی بیشتر زنان و جوانان در فعالیت‌های

منابع

- Abbasi, S., Omid Najafabadi, M., Hosseini, F., & Mirdamadi, S-M. (1401). Journal of Geography and Development, 66, 103-126. [in Persian]
- Alijani, B. (2014). Spatial Analysis, Journal of Spatial Analysis of Environmental Hazards, second year, 3, 1-14. [in Persian]
- Anabestani, A-A., shayan, H., & Khosrobigioali Akbartqilu., R. (2013). The role of participation in the economic empowerment of rural areas with an emphasis on the agricultural sector (Case study: Ijrroud Bala-Zanjan Province), Geographical Space Scientific-Research Quarterly, 44, 90 -73. [in Persian]
- Asadi Amiri, T. (2016). Empowerment of local communities and its impact on the development of rural tourism, Journal of Hotel and Hospitality Studies, 2(1), 15-34. [in Persian]
- Asghari Lafmjani, S., Shahraki, I., & Naderiani, M. (2015). Obstacles to economic and social empowerment of rural households, Journal of Spatial Economics and Rural Development, 5(1), 103-114. [in Persian]
- Azimi Amoli, J., & Rukneddin etekhari, A. (2014). Rural Governance (Sustainable Development Management), Semt Publications, first edition. [in Persian]
- Azizi, K., Rastgar, S., Heydari, Q., & Jafarian., Z. (2018). the socio-economic effects of ecotourism on the empowerment of local communities, Quarterly Journal of Economy, Space and Rural Development, 1, 79-96. [in Persian]
- Azizi, R., & Perchkani, P. (2018). the role of empowering women in the development of ecotourism, University of Science and Culture, Tehran. [in Persian]
- Bozarjomehri, K., akhlaghi, M., & Shayan, H. (1401). the role of tourism and the development of ecotourism residences in empowering rural women, Journal of Geography and Urban-Regional Planning, 42, 153-170. [in Persian]
- Deru R Indika, Nike Vonika, (2016). Rural tourism development using ecotourism as a model of community empowerment in Cireundeu indigenious village, Cimahi, West Java, Development in Remote and Unidentified Areas of Central Chhattisgarh, Dickensian Journal, ISSN NO: 0012-2440, (1794-1806).
- Garima, T. (2022). Ecotourism Potential Benefits and Livelihood Improvement for Sustainable
- General Directorate of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism of Ker- man Province, 2022
- Golzari, A., & Mehdi, M. (2012). Investigating the role of agricultural engi-

- neers in empowering wheat farmers to increase wheat production in Kermanshah province, *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 2, 49-60. [in Persian]
- Heydari Sarban, V. (2013). Empowerment is a basic step towards achieving rural development, *Geographical Research Quarterly*, 27(3), 169-188. [in Persian]
- Heydari Sarban, V., Yazdani, M-H., Yari Hesar, A., & Malki, A. (2013). Investigating the role of rural tourism in empowering rural communities, Master's thesis, Mohaghegh Ardabili University.
- Kurd, B., & Abdulaziz A. (2012). Investigating factors affecting the development of rural entrepreneurship in Sistan and Baluchistan province, *Geography and Development Magazine*, 32, 1-14. [in Persian]
- Mohammadi, D., Mostafa, N., Morteza, H., & Abdalani, F. (2016). Empowering local indigenous communities to protect the rural environment, Master's thesis, Shahid Chamran University, Ahvaz. [in Persian]
- Mohseni, Sh., & Esfidani, M-R. (2013). structural equations based on partial least squares approach with the help of Smart- PLS, (educational and practical), Tehran, Mehraban Nasher Book Institute. [in Persian]
- Niazi, M., Abbaszadeh, M., & Saadati, M. (2016). Construction and Validation of Risky Behavior Scale Using Smart Software - PLS, the case study of youth aged 15-34 in Tabriz city, *Addiction Quarterly, Substance Abuse Research*, 11(43), 50- 31. [in Persian]
- Okech, N., Rosalyne. P. & Gumede, N. (2009). Developing Rural Tourism in South Africa: A Case of Women and Technology in Kwazulu - Natal, 2
- Qadri, E., Tajzadeh, A., Pourfaraj, A., & Irandoost, H. (2015). The effect of rural tourism development on local community empowerment, master's thesis, Allameh Tabatabai University, Tehran. [in Persian]
- Qolipour, M-R., Sanaipour, H., Chiragali, M-R. (1400). Journal of New Attitudes in Human Geography, 50, 253-270. [in Persian]
- Saadi, H-E., Shabanali Fami, H., & Latifi, S. (2013). measuring the level of economic and social empowerment of rural carpet weaving women and the factors affecting it, *Women in Development and Politics*, 10(2), 126-1991. [in Persian]
- Safari, M., Heydari, K., & Latifi Fard, M. (2019). The effect of sustainable participation in adventure tourism on women's empowerment, *Journal of Sports Management Studies*, 12(59), 113-134. [in Persian]
- Salehi, H., & Charkhaabadi Dehaghani, A. (2015). the role of tourism development in empowering local communities, master's thesis, Islamic Azad University. [in Persian]

- Sawari, M., & Eskandari, H. (2018). the role of participatory management in empowering local communities to deal with drought in the south of Kerman province, space planning and preparation, 23(2). [in Persian]
- Shah Haiderpour, R., & Kamalian, A-R. (2012). Examining the relationship between organizational justice and psychological empowerment, scientific research journal, organizational culture management, 10(1). [in Persian]
- Shams al-Dini, A., & Fahlani, M-R. (2015). ranking of tourism development areas in the villages of Mamsani city, Journal of Rural Planning and Research, Spring 2015, 5(1), 19-32. [in Persian]
- Yaganeh, Valaei, M. (2013). Diversification of the rural economy to achieve sustainable development, Space Economy and Rural Development Quarterly, 3(2). [in Persian]
- Yasuri, M. (2019). the role of non-governmental organizations in empowering rural women and youth, Human Studies Perspective Journal, 17, 44-60. [in Persian]
- Shokohi, M., & Yazdanpanah, M. (2018). The effect of empowerment on residents' support for tourism development in Kamerdogh tourism area, Planning and Space Planning, 23 (103), 151-168. [in Persian]
- Asadollahi, H., Nasiri, A, & Esmaili, F. (2018). Examining the capabilities and capabilities of ecotourism in sustainable rural management and development, Payam Noor University, Tehran. [in Persian]
- Taranj, H.A., & Gudarzi, S. (2018), Information Technology and Tourism, Asr Zendig Publishing House, Tehran. [in Persian]
- Mahmoudi, S. (2021). Capacities of marine ecotourism in Qeshm Island, Journal of Environmental Sciences and Geography, Volume: 4(2), 31-44. [in Persian]
- Qolipour, M.R., Chiragali, M.R., & Sanaipour, H. (2021). Designing a conceptual model of entrepreneurship development in the ecotourism sector with a social welfare approach using the foundation data method, New Attitudes in Human Geography, 13(2), 253-271. [in Persian]
- Mohsenin, S., Esfidani, & M.R. (2013). Structural equations based on partial least squares approach with the help of Smart-PLS software: educational and practical, published by Mehraban Kitab Institute, Tehran. [in Persian]
- Safari, R, & Habibpour, K (1388). A comprehensive guide to using SPSS in survey research (quantitative data analysis), Loya Publications, Tehran. [in Persian]

- Sajadi, H., & Ghazizadeh, A. (2017). Eco-tourism residences from concept to implementation, Kerman-e-Jezi Publications, first edition, Kerman. [in Persian]
- Description of specifications and criteria for the construction, operation and grading of ecotourism residences in the country. (2013). Vice President of Tourism Organization of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism. [in Persian]
- Roshan Ali, M., & Riahi, V. (2016). The role of ecotourism in the development of rural areas of Panjrah village, *Tourism Space Quarterly*, 7(25), 51-65. [in Persian]
- Wondirad, A., Tolkach, D and King, B., (2020). Stakeholder collaboration as a major factor for sustainable ecotourism development in developing countries, *Tourism Management*, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104024>.
- Tiwari Garima (2022), Ecotourism Potential Benefits and Livelihood Improvement for Sustainable Development in Remote and Unidentified Areas of Central Chhattisgarh.
- Aditya, R., Jaya, P, [zudin](#), A. (2022), The role of ecotourism in developing local communities in Indonesia. *Journal of Ecotourism*, 23(1):1-18.
- Huang- Chih-Cheng Yung-Kuan Chan, Ming Yuan Hsieh, (2023), Preliminary Research on the Sustainable Determinants of Taiwanese Eco-tourism with the International Standards. *International Journal of Environmental Research and Public Health (IJERPH)*.
- Kushandajani Kushandajani, (2019), Social and Economic Empowerment for Village Women as a Strategy of Village Development, *The Indonesian Journal of Planning and Development* 4(1):1.
- Okech, N., Rosalyne. & P. Gumede, Nompumelelo, (2009), Developing Rural Tourism in South Africa: A Case of Women and Technology in Kwazulu - Natal, p2.
- Weaver, R. L. (2016). Social enterprise self-employment programs: A two-dimensional human capital investment strategy. *Social Enterprise Journal*, 12(1), 4-20.
- Boley, B. B., McGehee, N. G., Perdue, R. R., & Long, P. (2014). Empowerment and resident attitudes toward tourism: Strengthening the theoretical foundation through a Weberian lens. *Annals of Tourism Research*, 49, 33-50.